QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI TA'MINLASHNING NAZARIY ASOSLARI

Botaxanov D.X
Mustaqil tadqiqodchi

Qishloq xo'jaligi korxonalari faoliyatining iqtisodiy samaradorligi masalasi iqtisodiy adabiyotda olimlar tomonidan ilmiy asosda tadqiq qilingan.K.Makkonell va S.Bryuning xulosasiga ko'ra, "iqtisodiy samaradorlik ishlab chiqarish jarayonida qo'llaniladigan kamyob resurslar birligining miqdori bilan olinadigan ma'lum bir iste'mol mahsulotini miqdori o'rtasidagi bog'liqlikni tavsiflaydi.

Xarajatlarning mazkur hajmidan olinadigan ko'p miqdordagi mahsulotlar samaradorlikni oshishini anglatadi".Ushbu xulosadan ko'rish mumkinki, bu yerda iqtisodiy samaradorlik imkon qadar kamroq xarajat qilib ko'proq miqdordagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko'zda tutmoqda.

V.Svobodinaning fikriga ko'ra, ishlab chiqarishning samaradorligi – bu iqtisodiy kategoryai bo'lib, ijtimoiy takror ishlab chiqarishning mohiyatini aks ettiradi va iqtisodiy qonunlar tizimi bilan belgilanadigan asosiy maqsadlarga erishish darajasini tavsiflaydi.

L.Abalkinning xulosasiga ko'ra, samaradorlik shunday shaklki, uning vositasida vaqtni tejashning umumiy qonuni amal qiladi va namoyon bo'ladi, ishlatilgan resurlar birligiga to'g'ri keladigan ma'lum natijani tavsiflaydi.

L.Abalkinning xulosasida samaradorlik ma'lum vaqt birligi ichida ishlab chiqariladigan mahsulotlar miqdorini oshirish imkoniyati sifatida talqin qilinmoqda.

Haqiqatdan ham, mehnat unumdorligining oshishi vaqtni tejash qonunining namoyon bo'lish shakllaridan biri hisoblanadi.N.Tyapkin va N.Paninaning xulosasiga ko'ra, qishloq xo'jaligida resurslardan foydalanish samaradorligini aniqlashda asosiy e'tibor moliyaviy mablag'larni yo'naltirishning samarali variantlariga, masalan, yuqori sifatli urug' sotib olish, qo'shimcha o'g'it sotib olish, unumdorligi yuqori bo'lgan texnikalarni sotib olishga qaratish kerak.

Ushbu xulosada iqtisodchi olimlar faqatgina qishloq xo'jaligida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini baholash xususida fikr bildirishgan.

I.Usolsev qishloq xo'jaligi subyektlarining iqtisodiy samaradorligini quyidagi uch turini ajratib ko'rsatadi va ularning har birini tavsiflaydigan ko'rsatkichlarni keltiradi:

1. Xalq xo'jaligi samaradorligi ko'rsatkichlari:

mamlakat aholisiga, qishloq xo'jaligida band xodimlarga to'g'ri keladigan qishloq xo'jaligi yalpi ichki mahsuloti;

mamlakatning oziq-ovqat mustaqilligi koeffitsiyenti;

atrof-muhitni saqlash va yaxshilash ko'rsatkichlari.

2. Qishloq xo'jaligining hududiy iqtisodiy samaradorligi ko'rsatkichlari:

hududning har bir aholisiga, qishloq xo'jaliigda band bo'lgan har bir xodimga to'g'ri keladigan yalpi hududiy qishloq xo'jaligi mahsuloti;

asosiy oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishning ularning me'yoriy darajasiga nisbatan darajasi;

atrof-muhitni saqlash va yaxshilash ko'rsatkichlari.

3. Tijoriy samaradorlik ko'rsatkichlari:

qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining moliyaviy holatini tavsiflovchi ko'rsatkichlar (moliyaviy barqarorlik, to'lovga qobillik, rentabellik);

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

kapital quyilmalarning darajasi;
sug'oriladigan va yuviladigan yerlarni aylanmaga kiritish.

Ko'rinib turibdiki, I.Usolsev qishloq xo'jaligi samaradorligi ko'rsatkichini uch guruhga ajratgan. Ammo, xalq xo'jaligi ko'rsatkichlari tarkibiga qishloq xo'jaligida asosiy kapitalga qilingan investitsiyalar miqdori va darajasi ko'rsatkichini kiritmagan. Bundan tashqari, u qishloq xo'jaligining tijoriy ko'rsatkichlariga qishloq xo'jalik mahsulotlarini sotish hajmini tavsiflovchi ko'rsatkichlarni kiritmagan.

Ye.Matveevaning fikriga ko'ra, qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining iqtisodiy samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar quyidagi guruhlarga bo'linadi:

– umumiy iqtisodiy ko'rsatkichlar (mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi, ishlab chiqarish rentabelligi, mahsulotlar tannarxi, yalpi daromad, sof daromad, foyda);

– mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini tavsiflovchi ko'rsatkichlar (bir xodimga to'g'ri keladigan yalpi va tovarli mahsulot, ishlab chiqarish va boshqaruv xodimlarining soni, mehnatni avtomatlashganlik darajasi);

– asosiy ishlab chiqarish fondlaridan foydalanish ko'rsatkichlari (fond sig'imi, investitsiyalar hajmi, investitsiyalarni qoplash muddati, asosiy fondlarni yangilanish koeffitsiyenti);

– joriy moddiy xarajatlarning samaradorligini tavsifdlovchi ko'rsatkichlar.

Ye.Matveeva tomonidan keltirilgan ko'rsatkichlar tizimida mehnat unumdorligi, likvidlilik, to'lovga qobillik ko'rsatkichlari mavjud emas.

Adabiyotlar

1. Грязнова А.Г. Экономическая теория национальной экономики и мирового хозяйства. М: ЮНИТИ,1998. – 328 с.
2. Тяпкин Н.Т., Панина Н.А. Критерии и показатели оценки эффективности использования ресурсов в сельском хозяйстве//Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – Москва, 2005. - № 3. - С. 14-16.
3. Усольцев И.В. Повышение устойчивости сельскохозяйственного развития на основе диверсификации. Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. к.э.н. – Москва, 2013. – 23 с.
4. Юсупов М.С. Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг иқтисодий механизмларинии такомиллаштириш. И.ф.б. фалсафа докт. Дисс. автореф. – Тошкент, 2018. – 56 б.
5. Шохъазамий Ш.Ш. Методологические основы и приоритеты стратегического развития рынка ценных бумаг в Узбекистане. Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. д.э.н. – Ташкент, 2011. – 39 с.
6. Шодмонов Э.Ш. Ўзбекистонда аграр ислоҳотларни чуқурлаштиришда банклар фаоллигини оширишнинг асосий йўналишлари. Иқт. ф.н. илм. даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент: БМА, 2005. – 22 б.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.